

Збагачення емоційної сфери учнів ліцею на уроках української мови

Валентина Новосьолова

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

У тезах розглядається проблема формування емоційної сфери учнів ліцею на уроках української мови. Обґрунтовано, що ефективному формуванню емоційної сфери сприяє процес розв'язування спеціально дібраних завдань, неперервність становлення в здобувачів освіти предметної й ключових компетентностей.

Експресивний складник мови – це частина емоційного образу, який формує процес створення висловлення, що народжується тоді, коли поєднуються емотивний та інтелектуальний складники його. Емоційні засоби мови сприяють інтелектуальному й мовленнєвому розвитку учнів, збагачують їхню емоційну сферу.

Проблема гармонійного розвитку особистості, її емоцій і почуттів ґрунтовно досліджена й висвітлена в лінгводидактиці. Актуальними є слова видатного педагога К. Ушинського: «Треба виховувати добрі нахили, не даючи приводу до поганих. Потрібно пробудити в учневі впевненість, що від нього чекають позитиву» [3, 593]. У вітчизняній педагогічній діяльності й філософських поглядах Г. Сковороди, П. Юркевича, П. Куліша, В. Сухомлинського, Г. Ващенко пріоритетним є духовний розвиток людини. Розроблена українськими мислителями філософія серця, ґрунтується на платонівській і християнській традиціях, обстоює свободу волі людини, моральну цінність і значущість людського вчинку. Не існує дій або вчинків без емоцій. П. Юркевич стверджує про серце «...як основу душевного життя. Філософське пізнання розумом не є здібне охопити та зрозуміти все буття. Поза межами розуму стоїть та вища й глибша діяльність людської душі» [4, 184], що її Юркевич називає «серцем». «Серце – це життя почуття, людської емоції. Думки починаються, зароджуються в серці, а розум лише надає їм обґрунтування та сувору логічну форму» [там же].

Розробники сучасних наукових досліджень, автори концепції нової школи [2] пропонують новітні технології освітнього процесу. Зокрема методика ноосферної освіти [1] рекомендує збагачувати емотивну сферу учнів, розвивати цілісне мислення їх. «Виховання цілісного мислення є методом психолого-педагогічного впливу, котрий може послужити інструментом трансформації лівопівкульного мислення сучасної людини». Ноосферна освіта має на меті формувати гармонійний, цілісний, екологічно здоровий тип мислення, що ґрунтується на усвідомленому спільному володінні логічним (лівопівкульним) і образним (правопівкульним). Цей тип мислення дає змогу людині сприймати цілісну картину світу, здатний стати інструментом розв'язання глобальних проблем і переходу до ноосферного розвитку суспільства. Мораль як особлива форма суспільної свідомості й вид людських стосунків є однією із головних цілей ноосферної освіти. Сутнісне розуміння моралі визначається біосферною функцією людини в системі Людина – Природа – Суспільство.

«Надзвичайно важливі етичні норми людства: добро, справедливість, чесність, гуманність, повага до життя, взаємодопомога тощо є способом чуттєво-психічного відображення й сприйняття людиною різних сторін життя, відповідями індивідуальної психіки на запити зовнішнього світу. Якість цих реакцій визначається природною чи здобутою здібністю людини до самоіндіфікації в природі й суспільстві» [4, 331]. До найважливіших завдань ноосферної освіти належить інкультуризація особистості, тобто введення її в систему ціннісно-смислових орієнтирів і оцінних критеріїв, засвоєння історично вироблених правил, у межах яких допускається оцінка різних явищ. Позитивні думки сумарно формують відповідну моральну атмосферу в сім'ї, родині, колективі, суспільстві, змінюють життя на краще. Українському народові традиційно притаманний стиль життя, сповнений позитивом у кожній словесній формі. Наприклад, у слові «воріженьки» відтінок агресивності зведено до мінімуму. Концепція ноосферної освіти передбачає трансформацію негативних проблем, настроїв, намагань у позитивні.

Важливими чинниками формування моральної особистості є усвідомлення здобувачем освіти норм і правил поведінки, чітке розуміння значення певної якості чи поведінкової норми.

Учень має зробити їх особистісно ціннісними, сформувати в собі стійкі переконання. Тому основними критеріями моральності людини можна вважати її переконання, моральні принципи, ціннісні орієнтації.

Практична реалізація здобутих знань і умінь, правил, норм, ціннісних орієнтацій, що формуються в процесі розвитку, повинні бути реалізовані в ході входження учнів у соціум. Посилюється роль емоційних процесів в кожній конкретній практичній дії учня до того оптимального рівня, який забезпечує здобуття очікуваного практичного результату.

Одним із засобів створення образності тексту є емоційно забарвлена лексика. Активізація названого пласта лексики в мовленні учнів ліцею буде спонукати до оволодіння відповідними поняттями, необхідними для розвитку їх моральної свідомості й збагачення емотивної сфери, становлення ціннісних орієнтацій і моральних переконань.

Під час роботи над збагаченням емоційної сфери учнів на уроках української мови в ліцеї можна застосовувати різні організаційні форми навчання, типи уроків, наприклад, урок-комунікація, урок-дослідження, що забезпечуватиме розвиток емоційного інтелекту й задовольнятиме потреби здобувачів освіти, створюватиме умови для того, щоб кожен міг розвиватися відповідно до своїх нахилів, уподобань і можливостей, формуватиме здатність самостійно критично мислити, мотивувати моральні вчинки.

На уроках української мови в ліцеї це реалізується з допомогою текстів і методично доцільної системи завдань і вправ, які контролюють сформованість певної компетентності. Важливим структурним компонентом уроку є робота з текстом, який є основним джерелом пізнання й емоційного впливу. Занурившись в уявне соціальне середовище або змодельовавши власну ситуацію, учні матимуть змогу відчутти значущість здобутих знань і вмінь не лише в межах школи, а й виявити ту чи іншу компетентність в конкретній ситуації поза її межами. Систематичне виконання ситуаційних завдань спонукає школярів мислити, виявляти ініціативу у прийнятті рішень і відповідати за них. Осмислення ситуації сприятиме формуванню в учнів моральних переконань, системи поглядів та позитивно-ціннісного ставлення до вчинків та їх оцінку.

Упродовж уроку варто використовувати аналітичні завдання. Важливими компонентами уроку є мотивація, рефлексія, вправи творчого характеру, завдання, розраховані на спільну діяльність парами й групами, складання й розігрування діалогів, пошук інформації з залученням різних джерел, завдання для організації дискусій, проектної та дослідницької діяльності. Такі завдання навчатимуть продуктивно й безконфліктно співпрацювати в колективі, а в разі виникнення непорозумінь ефективно вирішувати їх.

Отже, у період рішучих освітніх змін, коли сучасного учня спонукають до інноваційного типу діяльності, особливої ваги набуває формування емоційної сфери учнів ліцею. Необхідно позитивно налаштовувати особистість, сприяти формуванню правильної ієрархії цінностей у свідомості здобувачів освіти, взаємозв'язку емотивної та формально-логічної сфер особистості. Відповідно до місця цінностей в ієрархії формуються особистісні якості учня, почуття відповідальності, духовності, емпатії тощо.

Ключові слова: емоційна сфера, уроки української мови, учні ліцею

Література

1. **Маслова Н. В.** Ноосферное образование. Научные основы. Концепция. Методология, технология / Наталья Владимировна Маслова. – М. : Инст. холодинамики, 2002. – 338 с.
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / заг. ред. М. Грищенко. – К., 2016. – 40 с. / Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [Дата звернення – 14. 03. 2019 р.].
3. **Ушинский К. Д.** Собр. Соч.: В 11-ти т. – М. : АПН РСФСР, 1950. – Т. 10. – 606 с.
4. Юркевич П. Д. Вибране / Памфіл Данилович Юркевич : гол. ред. В. Ф. Жмир; упоряд., передмова і примітки А. Г. Тихолаз, В. П. Недашківський. – К. : Абрис, 1993. – 416 с.